

KAPITEL I

*Sandbjerg Gods
og Aarhus Universitet
gennem 50 år*

AF HANS FINK

Med virkning fra 1. september 1954 fik Aarhus Universitet overdraget ejendomsretten til Sandbjerg Gods ved et gaveskøde fra godsets hidtidige ejer, fru Ellen Dahl. Gaveskødet blev underskrevet ved en højtidelighed 23. august 1954 på Sandbjerg, og gaven blev på Universitetets vegne modtaget af universitetsbestyrelsens formand, landsretssagfører Carl Holst-Knudsen, universitetets rektor, professor Peter Skautrup, og professor Troels Fink.

Baggrunden for overdragelsen var, at Ellen Dahl, som var barnløs, ønskede, at stedet efter hendes død skulle komme en større offentlighed til gode. Allerede i 1941 havde hun og hendes mand, overretssagfører Knud Dahl, knyttet forbindelse til det dengang unge, jyske universitet, idet de skænkede deres ejendom Strandkær på Mols til Naturhistorisk Museum ved Aarhus Universitet. Det er den ejendom, der udgør det nuværende Molslaboratoriet. Oprindeligt var det Ellen Dahls tanke, at Sandbjerg også skulle gives til Naturhistorisk Museum, men museets leder, professor Harald Thamdrup, mente ikke, at museet havde ressourcer til at løfte opgaven og henviste i stedet til, at universitetet havde et professorat i historie med særligt henblik på Sønderjyllands historie, og at man måske i den forbindelse kunne finde en velegnet anvendelse for Sandbjerg. Ellen Dahl, der var stærkt engageret i nationale spørgsmål, så nogle perspektiver heri, og Harald Thamdrup etablerede kontakt mellem hende og Troels Fink, der havde det pågældende professorat.

Troels Fink udarbejdede et notat til universitetsbestyrelsen, hvor han

foreslog, at der på Sandbjerg kunne etableres et sønderjysk institut under ledelse af en forsker, der var inde i de lokale forhold, og som havde videnskabelig tilknytning til Aarhus Universitet. Et sådant institut skulle som en slags annex til Aarhus Universitet drive forskning i emner vedrørende sønderjysk historie, sprog og kultur og have en særlig opgave i at følge med i den politiske og videnskabelige udvikling i Slesvig-Holsten. Sandbjerg ville derudover kunne bruges til fagkurser for studerende. Sandbjerg ville også kunne danne ramme om konferencer og symposier for universitetslærere fra de nordiske lande, ligesom man kunne tænke sig kurser for kredse i den sønderjyske befolkning.

Både universitetsbestyrelsen og Ellen Dahl kunne tilslutte sig tanker i den retning. Universitetet forpligtede sig dog ved modtagelsen af gaveskødet blot til at tilrettelægge et kulturelt arbejde på Sandbjerg og i den forbindelse at tage sigte »også på nordisk arbejde og et dansk nationalt arbejde i de egne, hvor danskheden er truet, særlig også syd for den nuværende grænse«. Bestemmelserne skulle ikke være for snærende for den fremtidige brug. Ellen Dahl gav klart udtryk for, at Sandbjerg Gods ikke blot skulle danne ramme for hvile og erindring: »Det skal også rumme en virksomhed; det skal have en fremtid.« I gaveskødet forbeholdt Ellen Dahl sig selv dispositionsretten over palæ, park og have, så længe hun levede.

De første år under universitetet

Det var en storslået gave universitetet havde fået; men det var også en forpligtende og krævende gave. Ved overtagelsen var Palæet i en temmelig dårlig forfatning. Det var gennem hele sin historie kun blevet brugt til spredt sommerbeboelse og havde ofte stået ubenyttet og uopvarmet i lange perioder. Der var ingen centralvarme, og de sanitære forhold var helt utilstrækkelige. Det var fra begyndelsen klart, at en omfattende og kostbar restaurering af den i klasse A fredede bygning ville være nødvendig, før stedet for alvor ville kunne tages i brug. Der blev dog allerede de første år indrettet et mødelokale og afholdt kurser og ekskursioner i sommermånederne under primitive forhold, i nogle tilfælde med Ellen Dahl som interesseret tilhører. Hun døde 17. februar 1959.

Universitetet overtog umiddelbart de bygninger, familien Dahl brugte under deres sommerophold, nemlig Palæet og en del af en sidebygning, hvor der var et stort, primitivt køkken med brændekomfur og nogle værelser til tjenestefolk. Herudover var der imidlertid et helt lille samfund på



FIG. 1. *Fru Ellen Dahl i september 1956, hvor hun blev 70 år.
Billedet er taget på Strandkær, det senere Molslaboratorium, som fru Dahl også
havde skænket til universitetet.*

Sandbjerg og en række lejekontrakter, der skulle respekteres. Avlsgården var forpagtet ud og blev drevet som et alsidigt landbrug af forpagter Dan Jørgensen med familie, karle og piger. Fisker Claus Hansen og kone boede i Møllehuset, fodermester Eriksen og familie i Skovfogedhuset og skovopsynsmand P. Nissen boede med familie i Inspektørboligen. Ud over arbejdet i skoven passede han park og køkkenhave for fru Dahl. Dan Jørgensens nevø, kunstneren og forfatteren Lars Bo, har i sin erindringsbog: *En underlig dreng* (1995) fortalt levende om sine somre på Sandbjerg i årene mellem 1934 og 1941, og ikke meget var afgørende ændret i 1954.

Troels Fink fungerede som universitetets første administrator af Sandbjerg. Da han i 1959 blev udnævnt til dansk generalkonsul i Flensborg og dermed forlod sin stilling både i Århus og på Sandbjerg, blev planerne om et Sønderjysk Institut på Sandbjerg definitivt opgivet. Man kan sige, at han på en måde senere fik realiseret en del af disse planer ved Institut for Grænseregionsforskning i Aabenraa, som han blev den første direktør for i 1976. Helt frem til sin død i 1999 fortsatte Troels Fink dog med at være medlem af de udvalg, der på universitetets vegne havde det overordnede ansvar for Sandbjerg Gods.

Indretning til kursusjendom

Senest fra 1959 stod det klart, at kursus- og konferencevirksomhed måtte være Sandbjergs hovedformål. Det viste sig imidlertid vanskeligt at skaffe penge til de nødvendige ombygninger. Der var visse indtægter fra landbrug og skovbrug, men også betydelige udgifter i den forbindelse. Langsomt blev der samlet midler ind fra forskellige fonde; men da pengene først var til stede blev restaureringsarbejdet stærkt forsinket af en omfattende brand i januar 1967 forårsaget af en gnist fra en skærebrænder. En tredjedel af Palæet blev hærget af branden og resten af bygningen og alt inventaret blev røg- og vandskadet. To voldsomme storme samme år gav store skader på avlsbygningerne og ramte også skoven hårdt. Først i 1970 stod Palæet færdigrestaureret og indrettet til at kunne huse op til 30 kursusdeltagere i selve hovedbygningen med køkkenfaciliteter i sidefløjen. Samme år fik Sandbjerg Gods status af selvejende institution, således at godset blev holdt uden for statens overtagelse af Aarhus Universitet, der hidtil havde været selvejende.

Efterspørgslen viste sig dog hurtigt at være større end kapaciteten. Den intensive brug af Palæet til både møder, spisning, ophold og overnatning gav også et uforholdsmæssigt stort slid på den gamle bygning. Det blev endvidere klart, at det ikke ville være muligt at få virksomheden til økonomisk at hvile i sig selv, hvis kapaciteten ikke blev udvidet. En oprindelig plan om at bygge en studenterfløj forbundet med Palæet overfor Forpagterboligen blev opgivet. Man valgte i stedet at bygge pavilloner med plads til 48 kursusdeltagere i området nord for den oprindelige park samt at indrette spisesal og auditorium i magasinbygningen i forlængelse af køkkenet. Igen skulle der indsamles et stort beløb, men under professor H.P. Clausens dynamiske ledelse lykkedes det nogenlunde hurtigt at skaffe de



FIG. 2. Professor Troels Fink med et hold historiestuderende i sommeren 1956. Troels Fink sidder yderst til højre i billedet, fru Ellen Dahl i midten af billedet og yderst til venstre, i ternet kjole, Troels Finks kone, Tinne Fink, som forestod husholdningen m.m. under de studerendes ophold. Siddende med ryggen til H.P. Clausen, senere administrator af Sandbjerg og professor ved universitetet.

nødvendige midler. Mange af disse kom fra fonde uden for universitetet, men helt afgørende var det, at universitetets egen forskningsfond nu havde midler af en sådan størrelsesorden, at den kunne træde hjælpende til. Denne forskningsfond var opbygget af overskuddet fra fabrikken Cheminova, som universitetet i 1944 havde modtaget som gave. Den ene gave viste sig således at være forudsætningen for udnyttelsen af den anden. 1. april 1974 kunne Sandbjerg endelig tages i brug som en tidssvarende og velfungerende kursusejendom, fra november 1976 med en fastansat økonoma til at stå for det praktiske i den forbindelse.

I 1977 blev Inspektørboligen ledig og blev efter istandsættelse brugt som feriebolig for ansatte på universitetet og på Cheminova. Fra 1985 blev Forpagterboligen og efterhånden også landbrugsbygningerne frigjort til brug for kursusejendommen, i forbindelse med at landbrugsjorden ikke længere blev drevet fra Sandbjerg, men forpagtet ud til landmænd i nærheden. Denne afgørende ændring betød, at universitetet måtte tage stilling til, hvordan man bedst muligt kunne udnytte hele det samlede godskompleks.

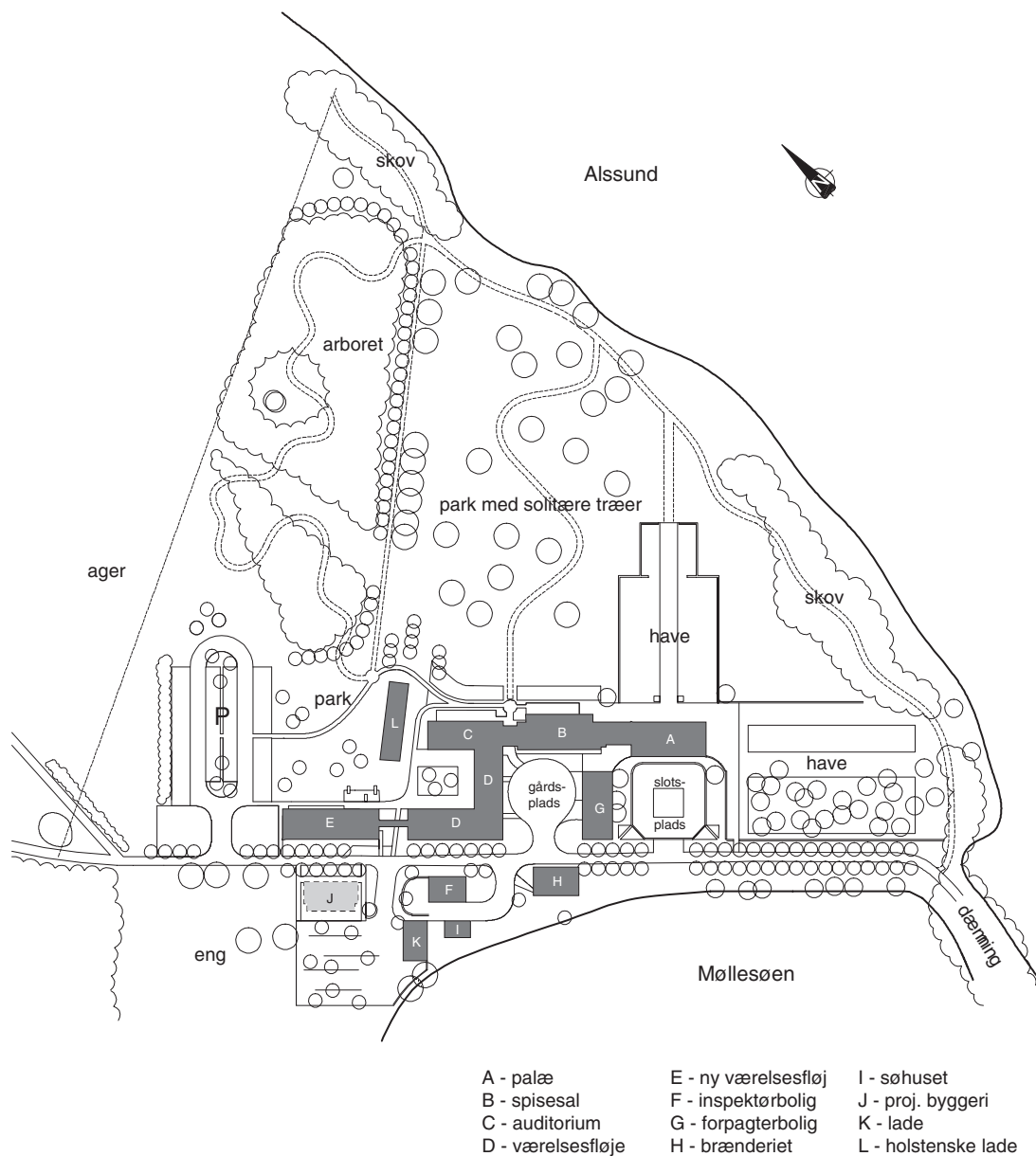


FIG. 3. Helhedsplan for Sandbjerg Gods 2002. Udarbejdet af C.F. Møllers Tegnastue. I 2003 blev hovedparten af planen gennemført med bygning af en ny værelsesfløj ud mod Sandbjergvej (E) og en ny parkeringsplads (P) mod nordvest. Beplantning omkring nybyggeri og p-plads er også gennemført. Arboretet vil man formodentlig gå i gang med at anlægge i 2004, mens det endnu er uvist, hvornår den sidste del af planen med opførelsen af en laboratoriebygning (J) kan gennemføres.

Udbygning og udnyttelse af det samlede godskompleks

I første omgang blev Forpagterboligen, som er fredet i klasse B, restaureret og indrettet med værelser, undervisnings- og opholdsrum. Det skete i 1989-90. Fra 1996 til 2003 har der været stor byggeaktivitet på Sandbjerg i overensstemmelse med en samlet plan for hele anlægget udviklet under ledelse af rektor Henning Lehmann og iværksat med støtte fra mange fonde, igen ikke mindst Aarhus Universitets Forskningsfond.

I to etaper blev de hidtidige lade- og staldbygninger indrettet med 37 værelser og et stort auditorium til 60 personer med tilknyttede opholdsområder. Samtidig blev spisesalen udvidet, og en ny hovedindgang med reception blev etableret. En ny glasveranda skaber mulighed for gennemgang uden om spisesalen. I 1999 blev Inspektørboligen renoveret, så der her er fem værelser og et opholdsrum, der kan indgå i den daglige drift. Feriefonden har i forlængelse heraf overtaget Skovfogedhuset. I 2000 kunne Brænderiet efter en omfattende og kostbar restaurering tages i brug som et smukt auditorium med plads til 40 personer. I 2001 blev Møllehuset, der havde stået tomt længe, genopbygget og taget i brug som forskerboliger administreret af forskningsfonden. I 2003 kunne en nybygget fløj med 20 værelser tages i brug. Samtidig blev de sidste pavilloner fjernet. Parken vil herefter blive udvidet med et arboret, bestående af træer og buske, der har deres naturlige udbredelse i det sønderjyske område.

Efter ombygningerne fremstår Sandbjerg som et velindrettet og velfungerende kursuscenter med helt moderne faciliteter og 11 fastansatte medarbejdere. Der er nu 72 værelser og plads til i alt 86 overnattende gæster. Der er yderligere planer om en laboratoriebygning til brug for arkæologiske, historiske og naturhistoriske og andre feltstudier. Bygningen skal placeres langs Sandbjergvej lige over for den nye værelsesfløj og indrettes med undervisnings- og laboratorierum samt overnatningsmuligheder. Dermed er det så også foreløbig slut med ombygnings- og udvidelsesplaner.

Sandbjerg i dag

Gennem de 50 år, Aarhus Universitet har ejet Sandbjerg, er formålet i flere omgange blevet redefineret i takt med at nye muligheder og nye behov er dukket op, men hele tiden inden for rammerne af det oprindelige gave-skøde. I den nugældende fundats for den selvejende institution Sandbjerg Gods vedtaget i 2000 hedder det således i formålsparagrafferne:



§1: Institutionens formål er at virke til gavn for forskning og uddannelse ved Aarhus Universitet. Dette formål søges opnået ved, at Sandbjerg Gods danner rammen om symposier, seminarer, kurser og møder med videnskabeligt, uddannelsesmæssigt og kulturelt sigte. Der kan herunder i henhold til gaveskødet tages særligt hensyn til arrangementer med sønderjyske og nordiske emner.

§2: Ved den samlede drift af Sandbjerg Gods skal der stedse tages hensyn til, at stedets landskabelige og bygningsmæssige værdier bevares. Denne bestemmelse vedrører såvel de fredede bygninger som den hermed sammenhængende helhed, der udgøres af de øvrige bygninger, parken, dæmningen, søen, markerne med de levende hegn og den blandede løvskov i Stor- og Lilleskoven.

Sandbjerg er således ikke blevet et museum, men et sted, der rummer en livlig virksomhed og forhåbentlig har en fremtid til glæde for Aarhus Universitets medarbejdere og deres mange gæster, for de studerende samt for egnens og hele Sønderjyllands befolkning.

Aarhus Universitets administratorer af Sandbjerg

1.9. 1954-31. 8.1959	Professor Troels Fink
1.9. 1959-31.10. 1968	Professor Chr. Westergaard-Nielsen
1.11. 1968-30.6. 1969	Kontorchef R. Bendix Hjelmvig
1.7. 1969-31.12. 1985	Professor H.P. Clausen
1.1. 1986-28.2. 1990	Professor H.P. Myrup
1.3. 1990-31.10. 1995	Professor Erik Damgaard
1.11. 1995-31.3. 1997	Kontorchef M. Mau Pedersen
1.4. 1997-	Lektor Søren Rasmussen

Dette bidrag af Hans Fink har tidligere været bragt i Sønderjysk Månedsskrift, 4, 2003.



Litteratur

Clausen, H.P., 1978. Sandbjerg. Albeck, G. (red.): *Aarhus Universitet 1928-1978*. Århus.
Bo, L., 1995. *En underlig dreng*. København.

